

Ardooie, meest onder kerkelijk oogpunt.

WILLEM DE FRAEYE, 1557-1598 (?).

Voor het eerst ontmoeten wij hem bij het aanhooren der dischrekening van 1556-1557 welke hij onderteekent, dus is hij hier vóór « Sint Jansmesse » 1557, vóór 24 Juni, dag waarop rekening gegeven werd (1).

Hij was tevens apostolische en koninklijke notaris, t. t. z. iemand die zoowel voor kerkelijke als burgerlijke zaken het ambt van notaris mocht waarnemen « waer door allerhande zaken en handelingen der menschen tot volkomen geloof, en perpetuele gedachtenisse in schrift geredigeert worden » (2). Tot apostolische notaris werd hij aangesteld door de kerkelijke overheid en tot koninklijke door de burgerlijke of door hoogere rechtbanken (3).

Een der eerste daden van De Fraeye op Ardooie moet het bezorgen geweest zijn van werken aan de kerk. Inderdaad in de oudst bewaarde murdeelen — deze van de drie kooren — steken 2 steenen die evenals de muren zelf wijzen op dien tijd. Op den eersten, epistelkant, staat in arabische cijfers (4)

1) Hij is de oudst bekende bij G. F. TANGHE. *Beschrijving van Ardoye*. Brugge, 1859, blz. 55, die van hem niets weet, tenzij dat hij reeds vóór 1575 te Ardooie was.

2) J. B. HUYGHENS. *Notarius Belgicus*. Brussel, 1760, blz. 1, coll. *Placcaetboucken van Vlaenderen*, Bd. I, fol. 753 : placcaet van 7 Oct. 1531.

3) 20 Maart 1564 maakt hij den akt op van eene fondatie tot eeuwig jaargetijde door Gilles Van de Pitte en noemt zich : « notaris ende prochipape » (GA. I A 4). 20 jaar later oefent hij nog het bedrijf uit, naar een nota van pastoor Slosse zaliger bewijst, daar hij 30 Juli 1583 het huwelijkscontract opmaakt van Mher Pieter Van der Bruggen-Pantins.

4) De cijfers 1 en 9 laten geen twijfel. De twee in 't midden, die 55 moeten beteekenen, zijn slecht gemaakt — wat in die tijden wel meer gebeurt — : ware het rechte trekje wat korter ze zouden het klassieke type der 5 bij 't begin der Renaissance vormen.

het jaartal 1559, terwijl de tweede, evangeliekant, hetzelfde jaartal geeft in romeinsche cijfers.

Of dit nu herstellings- of vermeerderingswerken waren, valt niet met zekerheid uit te maken. De veldsteen (1) toch, waaruit onderaan die muren gevormd zijn, wijzen op oudere tijden, op de oude romaansche kerk. Toen in 1918 de Duitschers den toren hadden doen springen, heeft de gekende bouwmeester Jos. Vierin van Brugge, bij de herstellingswerken, deelen der romaansche pilaren der oude kerk teruggevonden en, naar zijn bevoegd oordeel, zou de oude kerk minder geweest zijn, maar iets schoons in den aard van degene die nog bewaard is te St. Baafs Vijve.

Pastoor De Fraeye beleefde in Ardoorie de benarde tijden van den geuzenoproer en de beeldstormerij. Hij zelf geeft er ons een staaltje van aan het hoofd eener kerkrekening :

« Op den vyfden dach van October 1572, tsondachs voor den noene, ontrent den thien ende elf uren in de hoogmesse, gebuerde den clopslach te Putthem, Meulebeke, Ingelmunster, Hardoye, Coolscamp ende meer andere prochien, omme met ghewelde te wederstaen de guesen, vluchtende uit Oudenaerde smorgens vrouch, dewelcke binnen denselven daghe by deselve prochianen ghevolcht waeren tot Oudenburg voor de stadt, omme gheapprehendeert ofte dootgheslegen te worden » (2).

Maar dit geldt eerder een verjagen der geuzenbenden.

Tijdens de beroerten zelf der beeldstormerij hebben de Geuzen insgelijks de kerk van Ardoorie bezocht 'en er onder meer het altaar van O. L. Vrouw onteerd (3).

Geeraard Luyckens, van Tielt, had zich dan « vervoordert, tot verzoucke van eenighe quaetwillighen te gaene in de

1) Ons dunkens moet de oudste kerk heel in veldsteen zijn opgetrokken geweest. Benevens in de hier vermelde deelen is dergelijk steen nog bewaard bij het nu toegemetste paradijspoortje en de zuidmuur (Markt) is voor veel deelen slechts langs buiten in modern baksteen die het oud veldsteen is komen bedekken bij de vergrooing van 1888, lijk het gebleken is tijdens werken uitgevoerd in 't begin dezer eeuw door aannemer Victor Caron.

2) TH. SEVENS. *Vlaanderen voor en tijdens het bewind der Geuzen*. Kortrijk, 1888, blz. 145, geeft dien tekst geschreven door De Fraeye « aan het hoofd eener kerkrekening, thans deel makende van de oorkonden van West-Vlaanderen te Brugge ». Herhaalde opzoekingen konden tot nu toe de hand niet leggen op dat belangwekkend stuk. Is het misschien bij vergetelheid in de papieren van Sevens blijven steken ?

3) Zie verder nieuwe consecratie van het altaar.

kercke » zijner geboortestad « ende aldaer met eenen smede-hamer te helpen brekene ende in sticken smitene daultaren ende ander cieraet ». Dit had hij ook gedaan « int godshuus aldaer » en verder « in de prochie van Ardoie, te Meulebeke ende Pitthem ». In 1580 werd hij aangehouden, gevonnist en te Kortrijk « gheëxecuteert metter coorde, zoodat er de doot naer volghde » (1).

Wat gewis ook onder den hamer der beeldstormers vernield is — in 1563 bestonden ze nog en sindsdien vinden we er nergens spoor van — zijn twee groote graftomben, zoo iets in den aard van wat men nog in Koolskamp bewoondert (2).

Hier de beschrijving, lijk ze vóór 1562 door den Brugschen kenner Cornelius Gailliard opgeteekend werd (3).

Voor den docsael licht een groote sepulture met 2 beelden in 't harnas, de visiere opghesleghen. Daar staet :

Hier licht mer Rogier van Lichtervelde, ruddere, heere van Beernem, obiit 1300, Onse Vrouwendach in Maerte (4).

Ende memorie van zynen broeder, die licht begraven in de stede van Pisa, te Freremineuren, in een voyage dat hy dede.

Zyn quartieren zyn : Lichtervelde, Gramsberghe, Wincle ende Beernem.

Mer Rogiers wyf was van die van Hasebrouck (5).

1) Medegedeeld uit *Sententieboek over de jaren 1580-1600* door TH. SEVENS. *Losse aantekeningen, rakende de tweede helft der XVIe eeuw in Geschied. en oudh. kring Kortrijk*. Bulletin, Bd. II, blz. 37-38. Hij gaf het ook in zijn *In en om het Brugsche Vrije*. Rousselare, 1905, blz. 45-46.

2) Zie over deze E. J. SOIL DE MORIAMÉ. *Fonds baptismaux et tombeaux d'art Tournaisiens en Flandre : Lichtervelde et Coolscamp*, in *Ann. soc. d'Émulation*, 1926, blz. 90-100.

3) *Épitaphes et monuments des églises de la Flandre au XVIe siècle d'après les manuscrits de Corneille Gailliard et d'autres auteurs*, par le baron BETHUNE. Brugge, 1900, (Soc. d'Émulation), blz. 336.

4) Zoon van Rogier en Margriete van Wynclé, vrouw van Beernem, huwde hij Jacqueline van Assebroucke, vrouw van Assebroucke en Ardoie en liet twee zonen na : Rogier, gezegd van Ardoie, die burgemeester geweest is van Brugge, en Jan. Deze laatste, ridder en heer van Ardoie en Assebroucke, was schepen van 't Vrije van 1349 tot 1357. Hij huwde Margriete van Gistel en werd, samen met zijn echtgenoot, insgelijks begraven in de kerk van Ardoie (J. GAILLIARD. *Bruges et le Franc*. Brugge, Bd. V, blz. 87-88, coll. P. DE LICHTERVELDE. *Jacques de Lichtervelde in Gesch. en oudh. kring Kortrijk*, Hand., 1936, blz. 194). Deze Jan was de vader van Jaak van Lichtervelde wiens grafstede nu nog te Koolskamp bewaard is.

5) Assebrouck.

In den zelve choor licht joncheer Romain van Claerhout, schildknaepe, heere van Ardoye (1).

De beeldstormers moeten daarenboven ook tal van voorwerpen, die geen zilver waren of althans in hunne oogen geen groote waarde bezaten, hebben weggeworpen in den pompput liggende in den Zuidwesthoek van 't oud kerkhof, de huidige Marktplaats, vlak voor de oude pastorie, die misschien wel door pastoor De Fraeye gebouwd werd (2). Inderdaad in September 1869 begon men dien put tot den bodem toe te reinigen. Gekomen op een diepte van twintig voet heeft men « koper en tinnewerk gevonden, pijpen van den orgel zeker, die bezilverd geweest waren, verscheidene gegoten koperen kandelaars, een offerpateelken geteekend 1562, eenen grooten koperen wijwaterstoop, een metalen randbkleedsel van eenen missaal enz. » Al die voorwerpen werden geschonken aan de dan nieuwe kerk van O. L. Vrouw te Rouselare (3).

Op vraag van pastoor De Fraye en de kerkmeesters kwam Bisschop Remi Drieux, op Zondag 22 Juli 1571, het ontceerde altaar van O. L. Vrouw plechtig opnieuw consacreeren en er enkele relikwien der H. Godelieve insluiten (4). Doch denzelfden dag consacreerde hij er nog 6 andere altaren : het hoogaltaar ter eer van de H. Drievuldigheid ; onder het dokzaal rechts het altaar ter eere van den H. Antonius en links dat ter eer van den H. Vincentius ; in den rechterbeuk een ter eer van O. L. Vrouw van de 7 Weedommen en in den linker een ter eer van den H. Martinus (5) ; eindelijk tegen den noordermuur een ter eer van de H. Anna (6).

Die altaren schijnen geen lang bestaan te hebben gehad, want,

1) Romein van Claerhout, Fs Adriaan, huwde Maria van Belle in 1497. Zij hadden 22 kinders waarvan slechts een vijftal meerderjarig werden (Ibid.).

2) Dit huis was inderdaad gebouwd in 1563 lijk de ankers op den gevel getuigden. Onder den oorlog fel beschadigd, is het nu verdwenen.

3) Dit alles weet GEZELLE te melden in *Rond den Heerd*, Bd IV, blz. 40.

4) Origineel in ABB. F. IV.

5) In de Dischrekening 1585-1586 is spraak van een rente « ten profijtte vande capelle van S. Maertens in Hardoye ».

6) A. DE SCHREVEL. *Notes et documents pour servir à la biographie de Remi Drieux, IIe évêque de Bruges* in *Ann. soc. d'Émulation de Bruges*, 1896, blz. 452, alles volgens de *Acta Driutii*. In die jaren van herstel na de beeldstormerij heeft Drieux in veel kerken tal van altaren geconsacreerd.

als pastoor Van Innis (zie verder) in 1628 aan den Bisschop een omstandig verslag geeft over kerk en disch, zijn er maar « vier ghewidde autaren » meer, namelijk het hoogaltaar ter eer van S. Maarten, op den rechterkant het O. L. Vrouw altaar in het koor van dien naam, op den linkeren in een kapel het altaar ter eer van S. Elooi en S. Maartens, eindelijk in de voorkerk op de noordzijde een ter eer van S. Anna (1).

Wellicht nog eens noodzakelijk ten gevolge van dezelfde beroerten werd de groote klok hergoten, waartoe de dischmeesters in 1570 eene som van 264 pond 5 schell. parisiss hebben geleend aan de kerk (2).

't Was ook in pastoor De Fraeye's tijd dat het groot seminarie, die groote vrucht van de kerkvergadering van Trente, voor het eerst kon ingericht worden, tijdelijk althans, te Brugge en dat de verscheidene kerken voor het onderhoud een jaarlijksche taxatie te betalen hadden. Zoo vinden wij in de kerkrekening van 1574 dat men betaald heeft 8 p. par. « voort seminarie » (3).

Wat ook als een bijzonderheid mag aangestipt worden, zooveel te meer H. Sacramentsloven slechts langzaam binnen

1) *Specificatio honorum mensae pauperum etc. Hardoye. 1628*, in RB. Triage de Liasses, n^r 654.

Na bovenstaande vermelding, schrijft VAN INNIS verder :

« In de kercke van Hardoye zyn noch gheweest hier voortyts den altaer van Ste Antheunis, Item den autaeer vande seven ween, Item den autaeer van den helighen geest, Item den autaeer van Ste Vincent, Item den autaeer van Ste Marten.

Maer deze vyf aultaren zyn vervallen ende niet opgherecht, nochte en hebben gheen seker incommen ghehad, dan dat de goede lieden brochten, welke in groote abondantie doen gheschiede, namelick aenden autaeer van Ste Antheunis ». Bemerck dat deze opgave niet heelemaal strookt met wat we boven gaven uit *Acta Driutii*. In 1655 vinden we nog een rente « tot profytte vanden autaeer van S. Anna binnen de kercke van Hardoye ». Stuk van 11 Maart 1655 in *Rolle van Ayshove* (RB. Triage de Liasses, n^r 340).

2) « Den zelve Jacop (= « Jacop Cloet als ontfanghere ghezyn hebbende van de groote renten ») heeft noch ghefurniert in handen van Pr Strael upperontfanghere van de kercke by vorme van leenynghen omme de groote clocke te hergieten de somme van LXXII p. par. hiermede vulcommende zyn slot van II^c LXVIII p. V sch. par. twelck hy het jaer voorleden ten slote van zyne rekeninghe te boven brocht ».

Daaronder staat : « Deze LXXII p. par. by Pr Strael ghefurniert in handen van Firmynde wulf als dischmeestere danof zyne rekenynghen breeder mentioen maect jaere XV^c LXXII » (in dat jaar wordt het inderdaad vermeld). *Dischrekening 1570-1571* in GA.

3) Los blad in ABB. F. IV.

drongen in de landelijke parochiën en zulks nog meest in de XVIIe eeuw (1), 't is dat in elk geval reeds in 1576, misschien door toedoen van pastoor De Fraeye, als het er niet vroeger bestond, te Ardoois bekend was het « heilich sacramentslof ghedaen naer de hooghmesse » (2).

Eindelijk nog onder denzelfden pastoor moet Ardoois een vermaarden « schoolmeestere » gehad hebben, wat te meer onderlijnd moet worden daar in die tijden scholen ten platten lande een heele zeldzaamheid waren. In elk geval, einde 1563, komt de burgemeester van Oudenburg naar Ardoois, om er inlichtingen in te winnen over Willem Lust, schoolmeester aldaar. Weinig daarop gaat die over naar Oudenburg, waar hij niet alleen zijn wedde ziet brengen op 60 pond, wat voor dien tijd buitengewoon was, maar nog bij zijn aankomst ontvangen wordt met plechtigheid en eerewijn, een bewijs van den hoogen dunk dien men van hem had. Hij bleef er echter maar 4 jaar en kreeg dan wederom een buitengewoon afscheidsgeschenk, omdat hij zijn dienst zoo wel had volbracht (3). Over heel die zaak vonden we geen nader bescheid. Wel bestond er op Ardoois te dien tijde een Willem Lust, dien we als pachter van 't Dischhof in de rekeningen onafgebroken tegenkomen van 1554-1555 tot 1579-1580 (4). Is hij naar Oudenburg gegaan, hij heeft althans zijn pacht niet opgegeven. Dat hij schoolmeester was is ook mogelijk; want, uit een latere oorkonde, weten we dat de school — en dat is 't voornaamste: een school bestond er zekerlijk in de 16^e eeuw — bij dat dischhof was (5).

1) V. VAN DE VELDE. *Oorsprong van het lof*, Steenbrugge, Ora et Labora serie, blz. 59-60.

2) Los blad in ABB. F. IV. In de boven vermelde *Specificatio bonorum*, 1628 vinden we betalingen aan den pastoor voor « alle donderdaghe heiligh Sacramentsmesse te doene, mitsgaeders ghedurende doctave ende alle Sondaghen ende mesdaghen lof te singhene... » (Origineel in RB. Triage de Liasses, n^r 654.)

3) E. FEYS et D. VANDECASTEELE. *Histoire d'Oudenbourg*. Brugge, 1873-1878 (Soc. d'Émulation) Bd. I, blz. 593.

4) Dischrekeningen van die jaren in GA.: bij het intreden van een nieuwe pacht van 6 jaar in 1571-1572 staat er: « Willem Lust Fs Joos » en zoo verder nu en dan. Wij gelooven niet dat hier van een anderen spraak is. In 1580-1581 is het dischhof aan Wwe Willem Lust.

5) *Dischrekening 1601-1602*, f° 10 r° (RB. n^r 11585): « Nopende tdischhof daer de dischschuere up plachte te staen es by verlanghen toeghelaten de kercke voor ghelycke breedte van erfve in thof van de schole, dit hier voor memorie ».

Later bleef bestendig gevaar voortduren. Eenerzijds waren het de legers der Malkontenten (1) die niet min kwaad deden dan de Geuzen en waarvoor een heel deel der bevolking van Rouselare en omliggende gemeenten, 14 October 1578, naar Brugge de vlucht namen (2). Anderzijds ten einde beschermd te zijn, werkte men in 't zelfde jaar aan het versterken van Rouselare, waartoe een 100 tal Ardooiënen, veel meer dan hun feitelijk gevraagd was, mede werkten (3).

In Februari 1579 heeft Ardooie « moeten logieren binder voors. prochie ende heerlichede eene campagne van hondert vichtigh peerderuuters onder den capitein Person den tyt van tien daghen, thuerl. excessiven coste ». Daarom vragen beide de wetten, 14 Februari, aan 't Vrije vrijstelling van belasting (4).

Wat later werd de daking van de school vermaakt en daaruit leeren we dat ze met strooi gedekt was. *Kerkrekening 1604-1605* (RB. n° 11583): « Van twalf vademen gluu bij desen ghesworen ghelevert om de schoole te decken... » Over de scholen en het onderwijs in die tijden, zie E. MATTHIEU. *L'enseignement primaire en Belgique. Résumé historique in Congrès scientifique international des catholiques*, Brussel, 1894, 5e section: *Sciences historiques*, blz. 457-485. Hoe de onderwijzer soms ook land kreeg ter uitbating, benevens andere voordeelen, zie aldaar, blz. 471-472.

1) Zie daarover A. DE DECKER. *Geschiedenis der Malkontenten*. Antwerpen, 1882.

2) FR. DE POTTER o. c., blz. 261. In de resolutie van het magistraat van Brugge, 25 Mei 1579, staat er: « ...vanden eersten dach van octobre laetstleden ghebroken zynde in Vlaendren en aldaer begrepen ende met garnisoene bestelt houdende de steden van Meenene, Wervick, Comene, Waestene, Cassele, Meessene, ende Rousselaere ende den tyt van ontrent achte naervolghende maenden gherooft, ghebrandschat ende gheplundert dezelve steden ende alle ommeligghende dorpen ende prochien ende nu laetstmaele zeere deurlick gherooft, vermoort ende ghevanghen ghenomen tghemeente vander stede van Thielt, zo elcken es kennelick... » (A. C. DE SCHREVEL. *Recueil de documents relatifs aux troubles religieux en Flandre. 1577-1584*. Brugge, 1928, Bd. III, blz. 563-564). Ook was de toestand in die jaren vreeselijk door onophoudende en zware lasten benevens de plunderingen. Zie een Resolutie van 't Vrije, 27 September 1578 (Ibid., Bd. II, blz. 136-138).

3) Stadsrekening Rouselare 1578-1579: « Ghepresenteert de prochi- anen ende laten van Hardoye, alhier bescickt hebbende C mannen voor an de trancheen te werckene, verre excederende huerlieden quote ende contingent, een tonne biers in specien... » Daarbij hadden zij alsdan zware lasten te dragen « alle weke te leveren victuaillen voor den volcke van oorloghe liggende te Rousselaere, in garnisoene... » (Instructie voor die van Ieper, 17 October 1578, in A. C. DE SCHREVEL. *Recueil*, o. c. Brugge, 1924, Bd. II, blz. 226).

4) A. C. DE SCHREVEL. *Recueil*, o. c. Bd. III, blz. 187-188.

Op een vergadering te Brugge gehouden, 25 Maart 1579, zijn die van Ardooië met de andere appendanten en contribuanten van 't Vrije akkoord om te antwoorden « dat zij geen prochien en wisten daar gheen catholicquen en waren, begheerende, zy comparanten, te blyvene byde oude catholicque religie » (1).

16 Juni 1579 besloot het Magistraat van 't Vrije « te authoriseren alle de hoofmannen vanden lande ende appendantsche te weerene het loot van huerl. prochien » om zoo aan de kwaadwilligen de gelegenheid tot plunderen te ontnemen. Met de opbrengst kan de daking der kerken met schallien gedekt worden en het overige geplaatst in renten op het Vrije. Immers dagelijks werd er geplunderd vooral in « godshuusen ende kercken zonderlinghe daer eenich metal. clocken ofte loot was ». Na beraadslaging, 17 Juni daaropvolgend, nemen alle hoofdmannen en appendantsche, waaronder Ardooië, het voorstel aan (2).

Toen Farnese Vlaanderen heroverd had op de Geuzen in 1583-1584 bleven twee steden in de macht der Hollanders, Sluis en Oostende, en beide waren beruchte rooversnesten van waaruit vrijbuiters het Brugsche Vrije, Veurne-Ambacht, de kasselrijen van Ieper en Kortrijk en zelfs de streek van Rijsel afliepen, roovend en moordend. Ardooië vinden we wel nergens vermeld, maar wel omliggende plaatsen als Meulebeke, Rouselare, Beveren, zoodanig dat we stellig mogen aannemen dat ook Ardooië er onder geleden heeft (3).

Waarschijnlijk althans, om niet te zeggen zekerlijk, stierf pastoor De Fraeye te Ardooië. Stellig leeft hij nog in 1595, lijk het blijkt uit de rekening der kleine tiende van dat jaar (4).

1) Ibid. blz. 370. Zoo ook hadden zij zich vroeger, 2 December 1578, niet willen uitspreken voor het leveren der klokken om er oorlogsmateriaal van te maken (Ibid. Bd. II, blz. 473-475).

2) A. C. DE SCHREVEL. *Recueil*, o. c. Bd. III, blz. 921-924.

3) A. VIAENE. *De Vrijbuiters van Sluis in de kastelenij van Kortrijk 1585-1586*, in *Handelingen geschied- en oudheidkundige kring van Kortrijk*, 1934, blz. 277-292.

4) Rekening van het « cleen thiendeke » competerende de pastorij 1594, in RB. Vrije, n° 11584. Daarin komt de ontvang van verscheidene tienden geheel of ten deele behoorend aan de pastorij.

Wat er van zij, hij stichtte een eeuwigdurende jaargetijde tot last van disch (1), dat tot in de laatste tijden is blijven bestaan ofschoon het alles van den uiterlijken praal had verloren. Reeds boven (2) zegden wij hoe hij ook aanbevolen werd in het jaargebed.

ROELANT DE VROE, 1598-1606

In 1584 vinden wij hem als titularis der elfde kapelanie in O. L. Vrouwkerk te Brugge (3). Later werd hij pastoor te Wingene en omstreeks 1590, ten gevolge schaarschheid van priesters, had hij daarenboven nog Waardamme, Ruddervoorde, Zwevezele, Lichtervelde en Koolskamp te bedienen (4). 18 Juli 1598 wordt hij pastoor te Ardoorie (5). Wanneer hij de andere parochiën door hem bediend heeft kunnen opzeggen, kunnen we niet bepalen. Daarenboven, reeds 8 Mei 1597, was hij deken der kristenheid van Torout, waaronder Wingene lag (6).

Later moet hij ook deken van Rouselare geworden zijn (zie nog dergelijk voorbeeld verder onder van Innis): althans

1) « ghefundeert by heer Willem De Fraeye eertyts pasteur deser prochie tot tcelebreren van zyn jaerghetyde jaerlyckx up den dagh van den name Jhesus... » *Dischrekening 1601-1602* in RB. Vrije, n^r 11585.

2) Zie onder pastoor Bernaert.

3) G. F. TANGHE. *Panorama der bekende Kerkdienaars van O. L. Vrouw te Brugge*. Brugge, blz. 177.

4) D. DE SOMVIELE. *De pastors van Wynghene* (Handschrift in de verzameling van pastoor Slosse zaliger).

5) « 18 Juli 1598: ad postulationem vener. abbatissæ de Monstruel... contulit d^{no} ac Mag^{ro} Rolando de Vroe eccl[esi]am par[ochi]alem] de Hardoye vacantem per obitum d. Gulliemi de Fraeye. » (*Acta Episcopalia*, Reg. V, f°. 37 v°, in ABB, ons welwillend, alsook de volgende van dien aard, medegedeeld door E. H. Mich. English).

6) Naar een nota ons destijds gegeven door pastoor Slosse.

betalingen worden aan hem gedaan als deken door parochien der dekenij Roeselare (1).

De schade aan de kerk berokkend tijdens de godsdienstbeoernten was nog niet heel hersteld en wat reeds gedaan werd had zware schulden voor het kerkbeheer medegebracht. Ten einde die te dekken en de verdere noodige werken te kunnen uitvoeren, vertoonden pastoor, baljuws, burgemeesters, schepenen en gezworen kerkmeesters in 1600 aan Bisschop Matthias Lambrechts, hoe de kerk gansch geplunderd was geweest en van haar looden goten grootelijks beroofd (2), hoe zij ten beste mogelijk de herstellingen hadden gedaan, maar daardoor groote schulden hadden moeten maken en daarom vroegen zeven lijnen kerkland te mogen verkoopen. Wat hun toegestaan werd (3).

Zoo werden vooreerst in 1601-1602 de glasvensters vermaakt, de koren alsook het kruis der voorkerk gewit en de pilaren en de bogen gezwart met Spaansch zwartsel. De gelden daartoe werden aan de kerk ten deele door den dischverschoten (4). Die bijzonderheden geven tevens een kijk op de kerk in die tijden. Later, in 1604-1605, wordt de « orloge » vermaakt — er was dus reeds een uurwerk op den toren

1) Zoo b. v. in de kerkrekening van Westroosebeke (onder dekenij Rouselare) over 1603, staat er: « Betaelt den deken van Hardoye over het heilig crisma anno 1603, XX den. par. (RB. Kasselrij van Yper, n^r 182). Bij F. DE POTTER, o. c. is hij onbekend, evenals Pastoor Goemaere die het zekerlijk geweest is (zie hooger). Hij was het misschien al vroeger. In elk geval, uit de ontvangsten van het « cleen thiendeke » 1594, wordt er hem betaald op bevel van pastoor De Fraeye, f° 2v^o: « Betaelt aen heere Roellant de vroeue by laeste vanden voorn. pasteur de somme van XXIII p. par. » (*Rekening* in RB. Vrije, n^r 11584).

2) Dit misschien ook ingevolge boven aangehaald besluit van 't Vrije.

3) G. F. TANGHE. *Beschrijving*, o. c. blz. 13.

4) « Betaelt aen Lucas De Reepeer ende Pieter Degreve ter causen dat zy de glasevynsters vermaect ende de chooren met trcuys van de voorckerke ghewit hebben met de leverynghe vande calcke ende zwartsel... III^c XXV p. V sch. par. ».

Daaronder staat aangeteekend dat de dischmeesters moeten toezien dat geleend geld terug te krijgen van de kerk.

Verder, f° 15, komt « specificatie » van dat werk en daarin vinden we onder meer: « Van spaensche zwartsele om de pilaren ende boghen zwart te maken XI p. I sch. par. » (*Dischrekening 1601-1602* in RB. n^r 11585).

van vroeger — en herstellingen worden gedaan aan het dak (1).

Verder werden in dezelfde tijdspanne wijwaterbakken gekocht en geplaatst (2).

Boven hebben we dakvermakingen aan de school aangestipt.

De Vroe stierf in 1606 of wat ervoor, naar blijkt uit het feit dat hij nog voorkomt in de reeds genoemde kerkrekening 1604-1605 en zijn opvolger (zie volgenden) in 1606 in Ardooie is en in zijn jaargebed, geschreven in dat jaar, onder de overledenen pastoor De Vroe aanbeveelt (3).

Terloops zij hier nóg aangestipt dat het onder dien pastoor was, in 1604, dat te Ardooie geboren werd Arnold van Geluwe, bijgenaamd den Vlaamschen Boer, die ofschoon leek, een der bedrijvigste en beste strijd heeft gevoerd tegen de protestanten. Een dertigtal werken van hem zijn bekend (4). Wanneer krijgt hij te Ardooie zijn standbeeld ?

Melden we nog ten slotte dat pastoor De Vroe misschien wel den pastorijboomgaard aanlegde dien we in de 17^e eeuw vinden, want met 1 October 1601 pacht hij aan den disch voor 3 jaar een meersch en dat nog voor 3 pond 's jaars meer dan de vorige pachter (5).

1) *Kerkrekening 1604-1605* in RB. n° 11583, waar onder meer voorkomt: «Eerst betaelt aen Jan Van Oost voor tvermaken van de orlooge met zyne verteerde costen tsamen veracordeert present heer Roelant De Vroe pasteur, de somme van IX p. par.

Aen denselven (Christiaen De Crooighe, schailliedekker) van twaelf daghen te decken te XXXVI sch. p. sdaeghs comt XXI p. XII sch. par.»

2) Zelfde *Kerkrekening 1604-1605*: «Voor stellen vande wijwaterbacquen met halen tsamen III p. XII sch. par.»

3) Hier zijn G. F. TANGHE o. c. blz. 56 en na hem DE SOMVIELE, *De Pastoors van Wynghe* (boven aangehaald handschrift) totaal mis als zij aan pastoor De Vroe het inbrengen der doop-, trouw- en doodregister toeschrijven en hem doen sterven in 1613 of daaromtrent.

4) Over dien verdienstelijken man, zie P. ALLOSSERY, *Arnold van Geluwe zijn leven*. in *Ann. soc. d'Émulation*, 1912, blz. 281-329 ('t verscheen ook afzonderlijk).

5) «Gillis De Grave van drije vierelsaet meerschen west van Laureyns Werbroucx leen over tleste VIe jaer. XXI p. par.» In nota is bijgeschreven: «Verpacht anden pasteur over III jaer voor XXVIII p. par. siaers». (*Dischrekening 1601-1602* in RB. n° 11585).

GERARDUS VAN SCHELLEBROUCK, 1606-1613 (1).

Hij was van Kortrijk (2) en begint in Ardoie het eerste doopregister in 1606 (3) en schrijft bovenaan de eerste bladzijde :

Anno Domini [1606]

[Gerardus Van] Schellebrouck Cortra[cenus]

[. . . .] immeritus pastor de H[ardoya]

baptizavi in eadem [prochia]

infantes ut sequitur.

Volgen daarop de doopakten.

In 1609 deed de kerk de beide looden goten van het koor vernieuwen (4).

1) Onbekend aan G. F. TANGHE, o. c. In *Acta Episcopalia* (ABB.) vinden we zijn benoeming niet noch deze van zijn opvolger Van Innis, maar we moeten doen opmerken dat de reeks der *Acta* onvolledig is.

2) Leerling van de H. Geestsschool, zegde mij pastoor Slosse zaliger, naar *Registrum sententiarum Episcopi Brugen*, n^r 59, verkocht in 1869, in de verkoop van wijlen M. Prignot in de Langestraat te Brugge. Waar dit register beland is konden we niet vinden.

3) GA. Veel akten alsook de inleidende woorden door Van Schellebrouck zijn half weggebrokkeld. Den naam herstelden wij uit verscheidene akten waar de pastoor als peter optreedt en zijn naam inschrijft lijk wij hem bovenaan geven. Dit register is niet opgenomen in het algemeen repertorium op het gemeentehuis te Ardoie, waarschijnlijk omdat de bediende, met dit werk destijds belast, in het geschrift niets dan onverstaanbare teekens zag. Het jaartal 1606 vulden we hier in daar de eerste akten uit dat jaar zijn. Reeds de *Decreta primæ synodi*, onder Bisschop Driutius in 1571, bevelen het houden van geboorte-, huwelijks- en overlijdensregisters, maar vooral ten plattenlande komen zij maar begin 17^e eeuw.

4) « Ick Guillame Sottin lootghietere in Cortricke hebbe ghelevert den 1er Juny 1609 om de kercke van Hardoye met verlegghen van beede de koorgoten, hebben ghekost met leveringhe van de looden met de saudure ende dachueren... IX^c XXVII p. VIII sch. par. »

De betalingen hiervan zijn geschied in 1610 en 1613, maar Sottin krijgt dadelijk een afkorting: « Hier op ontfaen den 19 October 1609 doude loot commende vande zelve twee koorgoten dat weecht VII^c III^{xx} IX p. a XVI p. par. per elck hondert pondt..... I^c XXVI p. XI sch. par. »

Origineel stuk afgeleverd aan Bisschop Quinckerius, 30 Juli 1618, met aantekeningen door den kerkvoogd dat hij sommige posten in de kerkrekening niet vindt of maar half (RB. Triage de Liasses, n^r 654).

Omstreeks 1610 heeft pastoor Van Schellebrouck samen met pastoor Arnold Van Hamme van Izegem, aan de grijze zusters (Franciscanessen Tertiarissen) aldaar land bezorgd oostelijk van hun klooster om hun tuin te vergrooten. 22 Mei 1614 liet Pierre le Martre, provinciaal der Franciscanerprovincie van den H. Andreas, aan de kloosterzusters toe de verplichting op te nemen, jaarlijks een dienst te doen celebreeën na de dood der twee weldoeners (1).

Van Schellebrouck gaat hier in 1613 weg. Juister bepalen kunnen we niet. De laatste doopakten van zijn hand zijn van 23 en 25 Maart (2) en 6 Juni 1613 vinden we hem als desservitor van de parochie van Hooglede (3).

PHILIPS KAREL VAN INNIS, 1613-1637.

Deze kwam hier in de tweede helft van 1613. Later werd hij door Bisschop Quinckerius belast met de dekenij Gistel, 4 September 1630, met deze van Torhout; 25 derzelfde maand en nog met deze van Rouselare, in 1631 (4) : pastoor van Ardoie en daarenboven 3 dekenijen !

1) P. HILDEBRAND, Cap. *Le Couvent des Sœurs Grises à Iseghem in Neerlandia Franciscana*, 1919, blz. 17.

2) Hij schreef al de akten tot en met 11 Maart, dan nog de 2 bovenaangehaald. Al het overige in dat register schijnt ons door den koster geschreven. Immers na een (17 Maart) in 't latijn te hebben geplaatst, schrijft hij er twee (13 en 14 April) in 't vlaamsch, dan weder in 't latijn maar met fouten. Ook nu en dan zijn woorden, die hij wellicht niet kende in 't latijn in 't vlaamsch geschreven: zoo Joncvrau in akt van 1 September.

3) D. DE LAEY. *Geschiedkundige aantekeningen over Hooglede*. Rouselare, blz. 39. Zou Gerardus Schellebroek die, volgens G. F. TANGHE. *Parochieboek... van Beernem*, Brugge, 1862, blz. 65, pastoor werd te Beernem in 1631 en er overleed in 1633, dezelfde niet zijn ?

4) G. F. TANGHE. *Beschrijving...*, o. c. blz. 56 In zijn hoedanigheid van deken van Gistel kennen wij een brief van 11 October 1630 over moeilijkheden te Moere en tevens vragend of gezorgd moet worden voor een desservitor te Middelkerke en Willekenskerke (= Wilskerke) waar de pastoor van Slype dienst deed Als deken van Rouselare schrijft hij, 14 Juni 1631, aan den bisschop over een bevel voor den pastoor van Kachtem en voegt daarbij een vurig dankwoord: «*Gratias interea immensas agens de liberalissima erga*

Vóór het aankomen van pastoor Van Innis of kortst na zijne benoeming heeft de kerk, ten einde het noodige geld te bekomen tot volledige herstelling, twee maal een octrooi verkregen, het eerste vanwege de aartshertogen, 17 September 1613, tot heffen van 5689 pond par., het tweede vanwege de wet van het Vrije, 4 Juli 1614, tot innen van 6000 pond par. in 3 jaar. Die inning gebeurde lijk de gewone pointinge, lijk men het noemde, voor de gewone belastingen, dus per gemet en gerekend hier aan 3 stuivers per gemet, voor het eerste althans, met dezen verstande dat verscheidene ingezetenen, als de mulders en de brouwers, de tiendenaars of tiendepachters, de « waeghenaers » of voerlieden, de smeden en de taverniers of herbergiers getaxeerd zijn voor de uitoefening van hun bedrijf op een zeker getal bunders vooraf vastgesteld voor ieder bedrijf (1).

Op bevel, door den Bisschop van Brugge opnieuw gegeven 10 September 1618, begint hij voor goed de reeks der doopregisters en wat later de andere, door pastoor Van Schellebrouck zoo wel ingezet, maar onvolledig gebleven (2).

me benevolentia R^{me} sue gratie que parata est ut commoditatibus meis annuere. Mei tantum rogo per occasionem dignetur esse memor Paratus ego sum juxta capacitatem meam fideliter R^{me} tue gratie et ecclesie (sic) Dei servire, corpus, animam et quidquid habeo pro iis ponere...» (Beide brieven in RB. Archives ecclésiastiques, n° 135/3694).

Is dat soms geen uitbundige dank voor de benoeming tot deken en een bewijs dat de benoeming nog maar gebeurd was?

In elk geval bewijst het schrijven dat Van Innis deken van Rousselare was vóór 18 Juli 1631, datum door G. F. TANGHE, l.l., gegeven.

1) *Extrait uit zeker boexken van tkerckeoctroy van Hardoye ghenamt het verpaignaers boexken uitgesonden den IX Juully 1616* (ABB. F. IV). In dat stuk doet men onder meer bemerken « datter binnen Hardoye zyn XI herberghen zonder ander viere of Iperambacht » dus 15 herbergen, inbegrepen die liggende onder de zale van Ieper (lijk Mosscherambacht). Dat schijnt nog te veel want er wordt gezegd dat indien ze de belasting te hoog vinden zij kunnen uitscheiden van verkoopen: « Het waer eenen goeden middele van soo veelle te min herberghen ende coteraille te hebben volghens 't placact van heurlieder H. H. »

2) Bovenaan zijn inschrijvingen zegt hij: « Revmus Dom. Episcopus Brug. mandavit mihi, per litteras expressas ad me 10 Sept. 1618 datas, quatenus nomina baptizatorum, testium, parentum et suscipientium in registro quodam inscriberem, quare » (dan volgt de eerste doopakt die van 16 Sept. 1618 is).

10 Oogst 1619 wordt met Pieter Vandenbroele « m^{re} temmerman van zynnen style », akkoord gemaakt « te weiren ende afdoen totten eerden in de kercke van Hardoye den moerbalkke ende ander balcken, den geheelen stoel mette angeereelen ende corbeelen onder het beelfoort in den torre alhier aengaende, ende oock het gone van den beelfoorte noodich te weiren ende naementlycken vier stuck banden ende eene plate ». Daarna moet hij alles nieuw hermaken alzo ook « leggen ende doen saegen den soldere onder het voornoemde beelfoort... » Alles moet voltrokken zijn met Paschen 1620 voor de gezamenlijke som van 60 pond grooten vlaamsch (1).

Ofschoon de geschiedenis der heeren en heerlijkheden van Ardoorie buiten het kader valt dezer enkele nota's, vermelden we toch, omdat het een tamelijk zeldzaam geval wordt onder de Bryarde's en hunne opvolgers, dat in September 1620 Charles de Bryarde, wiens vrouw de heerlijkheid van Ardoorie kwam te erven (2), aan die nieuwe heerlijkheid een bezoek

De eerst ingeschreven overlijdensakt is van 5 Januari 1624, maar nog blijven er leemten (Registers in GA.).

In het Doopregister 1642-1649 (Ibid.) staat vooraan, en nog eens wat verder waar de huwelijksakten ingeschreven zijn, dat de bisschop de kerk bezocht 26 April 1624 en bevel gaf dat voortaan de pastoor moest inschrijven of de ouders der gedoopten getrouwd waren of niet en in 't laatste geval minstens de namen geven indien ze gekend waren en bijvoegen dat het kind onwettig is. Bij de huwelijksakten wordt aangestipt dat de pastoor moet de « solemnisatio matrimonii » (of ze met een H. Mis getrouwd zijn) vermelden en ook de namen der getuigen.

1) Origineel onderteekend door pastoor Van Innis, Vandenbroele en de burgemeesters Joris De Coop en Maarten Van Caloen en kerkmeester Joos Roelens in RB. Triage de Liasses, n^r 529.

2) Karel van Claerhout, Fs Romein, laatste mannelijke telg der Claerhout's, was overleden 3 Juni 1620 en ligt begraven nevens het hoogaltaar in de kerk van Boeschepe (Fr. VI.). Anna, Karel's zuster, was gehuwd met Boudewijn de la Douve, heer van Vroylant. Zij hadden eene dochter, Adriana, die, 22 Mei 1576, te Ieper in S. Maartenskerk huwde met Charles de Bryarde, heer van Bavinchove (Fr. VI.) en andere landen. Beide waren pas 19 jaar oud. Bij de dood van Karel van Claerhout erfde Adriana, uit hoofde van haar moeder, de heerlijkheid van Ardoorie. Charles de Bryarde overleed te Bavinchove 17 December 1622. Beide echtgenooten waren de groote weldoeners der Capucijnen van Burburg aan wie zij een grooten eigendom tot klooster gaven. Na de dood van haar echtgenoot deed Adriana een grafsteen plaatsen te Boeschepe tot gedachtenis aan Karel van Claerhout. Zie E. DE COUSSEMAKER, *Couvent des pères Capucins à Bourbourg* in *Bull. Comité flamand de France*, Bd IV, blz. 18-20, coll. A. MERGHELYNCK. *Le fief-manoir dit le château de Beauvoorde à Wulveringham*, Brugge, 1900-1901, Bd II, bl. 321-323.

bracht (1). Bij die gelegenheid hadden groote feestelijkheden plaats (2).

1) Het kasteel der heeren van Ardooie, waar sommige Claerhout's hebben verbleven, ook nog wel Adriana de la Douve, was niet, lijk soms gezegd wordt, het Kasteel van Autvyver, maar wel een ander, dat, bij de plaats gelegen van Ardooie, sinds lang verdwenen is en waaraan slechts een paar namen nog kunnen herinneren, « *Baaskensmote* » of de mote van Constant Cools, vóór den oorlog baas of herbergier in de herberg « het Gemeentehuis », mote die nu, evenals de gedempte wal, langs de Bruggestraat, bebouwd is, en ook misschien de « *Prinsedreef* ».

Op te merken echter valt dat vroeger aan de Bruggestraat, van de plaats weg naar het kasteel toe, en ook aan het deel dat van de Peerdebrug naar het zelfde toeliep de naam gegeven werd van « *casteldreeve* ». De huidige Prinsedreef bestond nog niet in 1806, naar blijkt uit de kaart van Ardooieplaats dit jaar opgemaakt. (RB. Kaarten en plannen, n° 113-68). Daar staat nog de wal op die de mote omringde, voortlopend tot over het huis nu bewoond door Dr. Georges De Mûelenaere om uit te komen in de Kortrijkstraat rechtover het huidig Hemelstraatje en dan zuiderwaarts de Kortrijkstraat te volgen zoover als het kasteelgoed lag. Of nu de naam van Prinsedreef, gemaakt bij het vullen van den wal, feitelijk aan het oud kasteel herinnert ofwel aan den burggraaf de Jonghe die dien grond tot straat gaf, laten we onbeslist. Deze laatste veronderstelling schijnt ons echter de meest aannemelijke.

Volgens het wonderschoone « *Lantbouck* » van 1689 (GA.), 5^e Begin (= wijk) n° 14, was het een « behuysde hofstede met eene bewalde mote »; volgens het « *denombrement* » door Willem van Claerhout overgelegd in 1530 voor het derde van 't gemeene: « eene hofstede te Hardoye by de [kercke] daer myn voorouders van auden tyde ghewoont hebben, groot metten walle, nederhove, meulewalle ende andere onder lant, meersch, watere ende busch drie bunderen luttel min ofte meer... » (RB. Triage de Liasses, n° 57). Het stond dus op het blok tusschen de huidige Kortrijkstraat en de straat zuidwaarts gaande van de Peerdebrugge. Daarbij kwam het blok tusschen de Bruggestraat en de Kaaistraat, waar « de Swaene » op stond. (Stukken van 1691 en 1725 in RB. Triage de Liasses, n° 414 en 24).

Wanneer het kasteel verdween kunnen we niet met zekerheid bepalen. Toen het bovengenoemd landboek gemaakt werd, moet er reeds iets van het vroeger bestaande zijn afgebroken, want in een rekening Jan Cauwe vinden we verteer gedaan « als sy het casteel gheslecht hadden » 4 November 1683 (RB. Triage de Liasses, n° 17). Later, in een stuk van 17 Maart 1731, is er spraak van « de peerdebrugge ende de wal van d'oude casteelmote » (Ibid. Triage de Liasses, n° 208).

2) *Oncosten gheschiet als mher Charles de Briaerde tot Hardoye was.* (RB. Triage de Liasses, n° 78). Onder degene die bij die gelegenheid wijn hebben geleverd vinden we ook pastoor Van Innis, voor « *Rinschen wyn* » en « *wytten franschen wyn* ».

In 1621 bouwde pastoor Van Innis een nieuwe keuken bij zijn huis en de materialen werden hem onvergeld toegestaan door baljuws, burgemeesters en schepenen op verzoek van den edelen heer van der Burgh (1).

Onder hetzelfde pastoorschap werd de reeds vernoemde kapelanie van O. L. Vrouw vereenigd met de pastorijs, wellicht om financiële redenen, maar enkele jaren nadien werden beide wederom gescheiden (2).

Wat echter den naam van Van Innis eeuwig met Ardooië moet verbinden, is zijn onverpoosd ijveren voor het instellen en doen bloeien der Kruiswagoefeningen (3). Om die godsvrucht tot het bitter lijden Christi te doen herleven (4) vroeg en bekwam hij van Bisschop Dionysius Christophorus dat de kerkvoogd heeft « op den Sondagh na d'Octave van H. Sa-

1) *Feriebouck* in RB. Triage de Liasses, n° 88: akt van 19 October 1621. Heer van der Burgh was de toenmalige bezitter van het Kasteel van Autvyver, waarover misschien wel een andere keer.

2) *Specificatio bonorum...* 1628 (RB. Triage de Liasses, n° 654): « De capelrie van onse vrouwe in Hardoye is gheuniert met de cure ende van de goederen competerende de capelrie ende de cure van Hardoye heeft syn eerwerdicheyt bewis by den pastor jeghenwoordich overgheheven » Wanneer dit gebeurde kunnen we niet bepalen.

20 Juni 1617 benoemde Bisschop Triest nog een nieuwen kapelaan (ABB. F. IV).

In een oud inventaris van 't kerkarchief (Ibid.) vinden we « *Libellus et citatoriales ad unionem cappellanie pastoratui cum fine secuto* », dus hier wel vereeniging, doch zonder aanduiding van jaar. Anderzijds in de *Rekening prochiekosten 1635-1636* (GA.) wordt een bijleg gegeven aan den pastoor « in regarde van demembra tie van de capelrie van de cuere ». Zie ook een betaling gedaan aan den pastoor, 8 Juli 1635 (*Pointynghe 1634-1635*, RB. in Triage de Liasses, n° 320).

3) Alles wat hier volgt over die instelling, putten wij uit het boekje door VAN INNIS, *Den Liefhebber der Zielen...*, waarover verder.

4) Wij zeggen *herleven*. Immers, naar 't woord van Van Innis, « dese plaetse van St. Marten tot Hardoye is van oude tyde ghehouden gheweest voor een seer devote plaetse ende oversulcks alomme vermaert ende van verre besocht; daer oock in de kercke waeren veel schoone Reliquien, ende onder andere van het houdt des heylighen Kruys, van den heylighen Martinus, etc. die aldaer noch bewaert worden in een silveren kasken, ja deselve kercke is oock beghifft gheweest met seer schoone Aflaeten. Welcke sacken door de verwoestinghen van de laetste oorlogsche beroerten verduystert wesende, heeft syn Eerwerdigheyt ghesocht door desen devoten Omgangh, dese plaetse ende kercke in haer oude vermaertheit, besoeck ende staet, ja beter (waer 't mogelyck) te brengen ». Gem. boekje, blz. 19-21.

cramentsdagh 1624 met groote solemniteyt ende Processie buyten de kercke van S. Marten in de prochie van Hardoye laeten instellen eenen seer devoten Omgangh ende Beevaert in den welcken de Mysterien van het lyden Christi (op haer verschil ende mate, met de afdeelinghen der plaetsen soo die van den heylighen Lande afgemeten zyn) vertooght wierden in kleyne Beeldekens die nu all' in schoone Capellekens, Pyramiden ende andersins verheven worden. Welcken devoten Omgangh gy (1) niet alleenelyck en hebt tydelick ende gheestelyck met groote miltheydt begift, maer oock seer devotelyck tot stichtinghe van alle Gemeynthen op den 23 Julius 1625 de begonste statien besocht » (2).

Zoo was Ardooie een der eerste parochiën van Vlaanderen waar die godvruchtige oefening ingesteld werd (3).

Een kruisweg was het echter niet onder den lateren en huidigen vorm. Vooreerst hij was buiten de kerk en, lijk we boven Van Innis hoorden zeggen, de statien waren, langs den weg, zoo ver van malkaar verwijderd, lijk bedevaarders van Jerusalem de afstanden hadden opgegeven (4). « Desen Omgangh ofte Pelgrimagie, zegt nog VAN INNIS, beghint op het Kerckhof van Hardoye, aen de Statie verthoogende het Laetste Avondmael Christi ende alsoo voor-gaende (sic) door

1) Hij spreekt hier aan bisschop Christophorus: dit stuk nemen we immers uit zijn « Toeschrift » aan den kerkvoogd.

2) Gemeld boekje, blz. 7-8. In den Zomer 1627, tusschen 19 Juni en 4 September, heeft de bisschop opnieuw bezoek gebracht aan Ardooie (Nota in 't Overlijdensregister begonnen in 1624, GA.).

3) In Brabant b.v. vinden we er vroeger, dank aan twee brabantse priesters Pieter Sterckx en Mattheus Steenberg, pastoor van Londerzele; zoo in de 16e eeuw hebben we reeds den « Cruysganck » te Leuven; andere te Mechelen, Vilvoorde en elders, echter steeds maar met 7 of 8 staties (IGN. BEAUFAYS. *Exposé historique et pratique de la dévotion au chemin de croix*. Brugge, 1908, blz. 21-22, coll. CH. ARENDT. *Historique des chemins de croix in Fédération arch. de Belgique, Congrès de Dinant*, 1903, blz. 937-944).

Te Akkerghem bij Gent werd de kruisweg ingesteld 20 Juni 1621, maar heeft slechts 18 statien: de 1e en de 19e van dezen van Ardooie bestaan er niet (MICH. ZACHMOORTER. *Sponsus Sanguinum ofte den Bloedighen Bruydegom onser sielen...* Antwerpen. Geeraerd van Wolfschaten, 1623). Anderzijds is de kruisweg van Ardooie gemodelleerd op dezen van Akkerghem,

4) In het gemeld boekje van Van Innis worden de afstanden telkens aangestipt.

seker wegh ende omganch tot dat men komt in de voorsejde parochiale Kerck daer de ghedachtenisse ende vieringhe is van de begravenisse onzes Heeren » (1).

De Ardooische kruisweg telde 20 statiën. Hier volgen ze : (2)

- 1^e) 't Laatste avondmaal.
- 2^e) Het hofken van Oliveten.
- 3^e) De plaats « der verraderye van Judas ».

Daarna kwam, met de bemerking dat het niet genomen is als statie maar alleen « voor eenen doorganch ofte passagie ende en staet daerom op ghene sekere mate » : De beek van Cedron (3).

- 4^e) Het hof van Annas.
- 5^e) Het hof van Caïphas.
- 6^e) Het hof van Pilatus.
- 7^e) Het hof van Herodes.
- 8^e) De geeseling.

Daarbij komen met bijzonder gebed, maar nog eens niet als afzonderlijke statie : de doornkroning en de vertooning Christi door Pilatus (Ecce homo).

Daarna zegt Van Innis in zijn boekje :

« Hier beghint
den bloedighen
Wegh
Christi onsen gebenedyden
Salighmakers.

Begrypende derthien hondert een en twintigh treden maeckende Ghentsche landtvoeten twee duysent neghen hondert vyfthien ende een derden deel van een duym ».

1) Gem. boekje, bl. 21.

2) Alles naar hetzelfde boekje. G. F. TANGHE, *Beschrijving*, o. c. blz. 27-31, handelt over dien omgang, doch beknopt.

3) Ofschoon dit niet als een statie geldt, moet er toch een kappelleke of iets van dien aard gestaan hebben. Inderdaad in het *Renteboek van 1690* vinden we onder 't leen Jooris van Wynghene : « suyt oost vande kercke een stuck landt daer de stacie vande beke van Cedron op staet, oost de behuysde erfve van Laureins Belaen, suyt de processiestraete van de plaetseulen naer de Claeysdamstraete... » (Archief Kasteel de Jonghe d'Ardoye). Het leen Jooris van Wynghene was heel klein en omvatte slechts een 16 nummers : het lag langs de straat van den plaatsemolen naar de Weeze, doch meest langs de Processiestraat naar die straat toe.

Daarop volgt :

- 9^e) De kruisdraging.
- 10^e) Eerste val van Jesus.
- 11^e) Ontmoeting van Maria.
- 12^e) Hulp van Simon van Cyrenen.
- 13^e) Tweede val.
- 14^e) Gesprek met de dochters van Jerusalem.
- 15^e) Laatste val.
- 16^e) Uittrekking der kleederen.
- 17^e) Jesus aan 't kruis genageld.

Bijzondere melding wordt hierna gemaakt van het feit dat Jesus, eens vast aan het kruis, voor de kruisplanting voortgesleept wordt met het kruis : 14 schreden.

18^e) Het hangen aan het kruis.

19^e) Het afdoen van het kruis.

Nog eens bijzondere melding, doch altijd zonder nieuwe statie te vormen, dat Jesus naar het graf gedragen wordt : 180 treden.

20^e) De begraafing.

Ten einde die godsvrucht te bevorderen heeft Bisschop Christophorus bij brieven van 5 Juli 1625 en 16 April 1627 een oproep tot de bevolking gericht en een aflat van 40 dagen verleend bij ieder statie (1).

Ingevolge die Bisschoppelijke voorschriften en aanmoedigingen werd de omgang jaarlijks begaan met solemneele processie op den eersten Zondag na de octave van H. Sacramentsdag, verjaardag der instelling. Tevens werden op dien dag en op de acht volgende dagen in de kerk sermoenen gepredikt en godsdienstoefeningen volbracht. Eindelijk, op den dag der H. Kruisverheffing, 14 September, werd telken jare, indien het weder het toeliet, « een groot deel van desen wegh met Processie begaen » (2).

Alles laat veronderstellen dat inderdaad de Ardooise Kruisweg veel bedevaarders deed toestroomen. Pastoor Van Innis, onvermoeibaar, niet tevreden door woord en daad zijn

1) Gemeld boekje, blz. 22. De bisschoppelijke brief van 1627 staat er afgedrukt blz. 11-16.

2) Ibid. blz. 23. Die schikkingen zijn dezelfde als deze welke we vinden voor Akkergem in 't voornoemde boek, *Sponsus sanguinum*.

volk en iedereen op te wekken, gaf in 1627, ten gerieve der bedevaarders, een boekje uit met, na dubbel inleidend woord, wonderschoone gebeden en overwegingen voor ieder statie (1); daarenboven bevat het de « Litanien tot den gekruysten Jesum Christum » (blz. 141-154), een schoone vertaling van den *Stabat mater* (blz. 157-160) (2) en « Twaelf vruchten die onsen Salighmaecker gheven wilt aen alle de ghene die hen-selven ghestadelyck sullen oeffenen in de bedenckinge syns bitteren Lydens ende sterven » (blz. 161-165).

Het titelblad luidt als volgt :

Den Lief-Hebber
der Zielen,

Met alle de weggen, die hy in syn bitter Lyden om de saligheydt der menschen betreden heeft:

Ten opsichte vanden devoten Omgangh ende Bevaert der Passie Christi, inde Prochie van Hardoye in 't Bisdom van Brugghe, worden de Statien in deselve op-gerecht, en hier ghebrocht op haer verschillende mate, met het ghetal der voet-stappen, ende Figuren ende Prophetien des ouden Testaments, eensamentlyck een Ghebedt, ende Vermaeninghe op elke Statie.

Ghemaect
door Heer Philips Carel Van
Innis, Pasteur van S. Martens
Kercke t'Hardoye voornoemt

—
Tot Brugghe gedruckt by Martinus
Vander Meulen.

Het is een klein boekje metende 122 x 70 mM., opge-

1) Zij schijnen een verkorting te zijn der gebeden voorkomend in *Sponsus sanguinum* voor Akkergem.

2) Die vertaling door VAN INNIS genoemd: « *De druckelycke klaghte vande medelydende Moeder Godis Maria* » werd door Duclos overgedrukt in *Rond den Heerd*, Bd. VIII, blz. 152, maar ze wordt er gedagteekend: 1617, in plaats van 1627. Zij is onbekend aan J. F. WILLEMS. *Vertalingen van het Kerkgezang: Stabat Mater dolorosa* in *Belgisch Museum*, Bd. III, blz. 443-472.

luisterd door verscheidene houtsnepplaatjes, meestal betrek hebbende op de passie Christi (1).

Voor het deel de gebeden bevattend is alles bijna uitsluitend gedrukt in schoone gothische letters.

Achteraan, na de vermelde « Twaelv vruchten... », staat er (blz. 165) :

Soeckt ghy 't Geloof, de hoop,
Gods liefde en 't eeuwig leven
Bedenckt Gods pyn en doodt
en 't wordt u al ghegeven.

Op de keerzijde daarvan, de laatste bladzijde, komt het Approbatur van 20 Februari 1627 (2).

Buiten de hooger genoemde dagen deden veel menschen nog den « devotieusen ommeganck » op Goede Vrijdag (3).

Langen tijd heeft die kruiswegbedevaart op Ardoorie gebloeid. Nog in 1788 en zelfs in 1797 wordt gewerkt « aen de statien van passieommeganck » (4).

Met de Fransche Omwenteling en den Beloken tijd, misschien ook wel ten gevolge van misbruiken (5) die ingesloten waren, is alles stilaan vervallen, zoodanig dat van die oefening, die intusschentijd vervangen is geworden door

1) Het boekje is uiterst zeldzaam geworden. Opvallend is het dat de gebeurtenis met Veronica, in onze Kruiswegen opgenomen, ofschoon ze hier niet onder de statien van den Kruisweg voorkomt, toch door een plaatje wordt afgebeeld (blz. §119).

Op een der bewaarde statien, waarover verder, de voorlaatste, die nu staat in de Statiesstraat, komt onderaan de afbeelding van de afdoening van 't Kruis het volgende opschrift:

« Veronica aen Christus
eenen doeck biedende ont-
fanckt den selven van hem
weder met de Ghedaente

syns aenschyns daer in ghedruckt. »

Dit zal wel oorspronkelijk tot deze statie niet behoord hebben: het past hier immers niet. Zie verder de 15^e statie.

2) Op te merken valt dat Van Innis na het Approbatur bekomen te hebben, bij den druk van zijn boekje, nog den vermelden brief van bisschop Christophorus, van 16 April 1627, heeft tusschen gevoegd (blz. 11-16).

3) Enkwest van 9 April 1738 in RB. Triage de Liasses, n° 38.

4) Stukken in 't privaatarchief der familie Van Coquelaere, XI, 1 en XIV, C 1.

5) Zoo, op Goede Vrijdag, 4 April 1738, Jozef Vercruysse en andere gingen den ommegang. Gekomen bij de herberg van Franç. Van Ockerhout (die woonde in het Eeckelynck, een weinig west van

een kruisweg binnen de kerk (1), weinig of niets is overgebleven, tenzij dat soms godvruchtige menschen den alouden bedevaart nog gingen op hun eigen voor zooveel zij den weg kenden.

Inderdaad, de eenige voor het publiek nog bestaande statie is de boven vermelde in de Statiestraat. Vroeger stond ze op den hoek dier straat en de Lichterveldestraat, omtrent in 't midden van den weg omringd door 3 boomen (2). De laatste statie die in de kerk stond — te oordeelen althans naar het verminkte dat we destijds zagen — is uit de kerk verwezen geworden bij de vergrooing van 1889 en kwam in den pastoriehof in het kiekenhok terecht ! Eindelijk een ander werd van den ondergang gered door den goeden kunst- en oudheidliefhebber, den verdienstelijken Dr Conrard De Mûelenaere. Daar ze toch zou weggesmeten worden, nam hij ze meê en plaatste ze in zijn tuin waar ze heden nog is. Zij verbeeldt den laatsten val van Jesus onder het kruis, dus 't is de 15^e statie van Ardooie's kruisweg : de krijgsman houdt den rechter voet op den gevallen Zaligmaker, terwijl op den achtergrond twee personen (Maria en Joannes ?) het schouwspel met treurnis aanzien. Achter hen ziet men nog een derde persoon (3).

de kerk) trokken zij er binnen om hun dorst te laven. Daar vergaten zij hun bedevaart, kregen ruzie tegen andere die er ook ingekomen waren, waaruit een geweldig gevecht ontstond. Zoo zegt Enkwest van 9 April 1738 in RB. Triage de Liasses, n° 38.

1) Misschien wel wordt deze bedoeld in een rekeningstuk van 3 Juli 1691 : « 12 ankers ande kercke om de postoren an te angen », waar bijgeschreven is « Raeckt de passie » (RB. Triage de Liasses, n° 207).

2) De kaart van Ardooieplaats opgemaakt in 1806 toont duidelijk het kapelleke met de boomen op die plaats (RB. Kaarten en plannen, n° 113-68). Die statie is daar weggenomen bij het kalsijden van den weg naar Koolskamp, de huidige Statiestraat, en geplaatst in den voorgevel van het huis, waar ze nu nog is, niet ver af van haar oorspronkelijke plaats.

3) Onderaan staat het opschrift maar 't is ten deele gehavend, het schijnt te zijn :

Den lesten
val aen den voet ofte
[hellinghe] des bergs Calvarien
[...] Heilighe Maegd [...]
[...] stond [...]
over van
verdriet.

(Afschrift ons welwillend gegeven door Dr Georges De Mûelenaere).

Langs welken weg nu die ommegang liep is niet meer met zekerheid te zeggen. 14 Oogst 1914, bij het begin van den wereldoorlog, onder pastoor Bruloot — dien men onmiddellijk erkent in die daad — is hij nog eens begaan geweest door meer dan 500 geloovigen, geestelijkheid aan het hoofd, naar de aanwijzingen van eenige ouderlingen, vooral van Pieter Rosseel, destijds een tachtiger, die immer beweerde hem, kind zijnde, nog gedaan te hebben.

Hier de dan gevolgte weg (1). Men ging de Bruggestraat op tot aan het kerkhof om daar in te slaan langs den kiezelweg veldwaarts. Nevens Pondt's kapelleke (2) volgde men de straat over de Tombrugge naar de Izegemsche kalzijde. Daar gekomen, kwam men een weinig naar de plaats toe om een binnenweg te nemen naar de straat die uitmondt aan den Vierweg. Daar stak men den steenweg naar Roeselare over, om de straat te volgen die leidt naar den Beverensteenweg. Deze ook werd doorsneden en men ging nevens de hofstede eertijds bewoond door de gebroeders Parmentier naar den kiezelweg Kortkeerwaarts, dien men dan volgde tot aan de straat, die den kiezel naar Hoog Beveren verbindt met dezen van Lichtervelde. Deze straat werd dan gevolgd tot op den kiezel van Lichtervelde die men nam tot men uitkwam op de plaats, op den steenweg naar Koolskamp, waar vroeger de voorlaatste statie stond om van daar de kerk te bereiken.

Of dit nu de ware weg is, zullen we maar, bij gebrek aan oorkonden, voor nu onbeslist laten. In elk geval staan langs dien weg veldkapellekens die men meent opgericht te zijn op de plaats waar vroeger een statie stond (??).

Dat Van Innis tevens een broederschap onder titel van de passie van Onzen Heer heeft ingericht, lijk G. F. TANGHE

1) Wij geven hem naar de opgave ons welwillend gedaan door den Ardooienaar, E. H. Alfons Debusschere, die, destijds seminarist te wege, den bedevaart medeging.

2) Daar dichtbij stond inderdaad de bovenvermelde « Beke van Cedron » alsook de 4^e statie. Tusschen de tweede en die vierde waren er volgens het boekje van Van Innis 6405 Gentsche voeten, 't zij ongeveer 1763 meters, Waar dan intusschen de 2^e en 3^e staties stonden weten we niet: noch de reeds genoemde kaart van 1806, noch de « Caerte figurative » voor het leggen der kalsijde naar Rysselende in 1775, noch deze van de plaats in 1689 (RB. Kaarten en plannen, n^{rs} 113-78, 322-37 en 376) geven eenige aanduiding dienaangaande.

zegt (1), is onwaar (2); dit gebeurde 100 jaar later als bekroning der honderdjarige jubelviering van den bedevaart (3).

Wel bezorgde hij de stichting van een broederschap van het schapulier van O. L. Vrouw van Carmelusberg. Geestdriftig, doordien een Carmeliet, pater Martinus, door zijn sermoenen het volk buitengewoon warm had gemaakt voor die godsvrucht, vraagt van Innis, 31 Mei 1628, aan den Pater Provinciaal te Brugge te willen op Ardoonie een broederschap inrichten, en, wellicht vreezende dat de Bisschop daartegen zou opwerpen dat reeds iets van de passie bestond, geeft hij het antwoord op de mogelijke opwerpen (4).

4 Oogst 1629 werden de brieven door de bevoegde overheid geteekend (5).

Wanneer de inrichting nu plaats greep, kunnen we niet bepalen, daar het verslag van Van Innis aan den bisschop ongelukkiglijk geen datum heeft. Uit dat schrift, dat straalt van het onuitsprekelijk genoeg door den pastoor genoten bij het buitengewoon welgelukken, weten we dat het op een Zondag gebeurde, waarschijnlijk nog wel in 1629, dat ze dien dag van 's morgens te 5 uur tot 's avonds ongeveer 6 uur schapulieren hebben uitgedeeld en inschrijvingen genomen, dat ze zulks acht dagen lang hebben moeten doen, dat zelfs de vrouw van Hardoye (6), die juist alhier verbleef, bij het zien van

1) *Beschrijving*, o. c. blz. 57.

2) Van Innis zegt uitdrukkelijk, dat er geen broederschap ingericht is, « quidem fit solemnitas et processio sed non confraternitas », in zijn aanvraag tot het stichten van het broederschap van het Schapulier, waarvan straks.

3) Zie verder, onder pastoor Brouwers.

4) Zie den origineelen brief in ABB. F.IV. Dat dit broederschap te Ardoonie reeds lang was ingesteld, maar dat de brieven waren verloren gegaan, zoodanig dat ze de pastoor wilde doen hernieuwen, lijk G. F. TANGHE, o. c. blz. 57 zegt, gelooven we niet. Van Innis in zijn schrijven doet daar geen de minste zinspeling op, en, moest het waar geweest zijn, het argument ware te sterk geweest voor zijn aanvraag om het niet uitdrukkelijk te geven.

5) Zoo zegt G. F. TANGHE, o. c. blz. 57. Het stuk echter hebben we nergens gevonden. Op een oud briefje nochtans, dat in het Register der Schapulierbroeders van omstreeks 1880 steekt, verwijst men naar het privilegie van Oogst 1629.

6) Adriana de la Douve, waarvan reeds boven. Deze overleed in 1636 ten gevolge van de heerschende besmettelijke ziekte.

die wondere vurigheid, ook met heel haar gezin gevraagd heeft om ingeschreven te worden (1).

Later, of het nog onder Van Innis was weten we niet, werd door het broederschap een altaar in de kerk geplaatst en zitbanken voor de bestuurders (2).

Pastoor Van Innis was een bemiddeld man. Herhaaldelijk vinden we koopen en verkoopen door hem gedaan van huizen en land (3). Onder meer, 12 Januari 1632, koopt hij de « hofstede, mote ende wallen » waar baljuw Daniel De Knyf overleden was (4) voor 3026 guldens, waarop hij onmiddellijk 1013 guldens geeft, een niet te misprijzen som voor dien tijd (5). Zoo ook schonk hij aan de kerk in 1632 de kleine klok, genaamd de S. Annaklok (6).

Van Innis heeft ook buitengewoon veel zorg besteed, naar het ordewoord van den Bisschop, aan het in orde brengen of doen in orde brengen der kerk- en dischrekeningen, aan het opmaken van staten waar nauwkeurig de goederen, inkomsten en lasten van beide alsook van de onderscheiden kapellen worden bepaald, aan het omstandig beschrijven der groote tienden (7) namelijk de kerktiende, de bergtiende en de vloettiende, genaamd de wieltienden omdat ze ieder jaar

1) Origineel verhaal der stichting door Van Innis aan den Bisschop in ABB. F. IV.

2) Stuk, bevestigd door den deken van Roeselare 19 November 1688, over een som die ten achter was gebleven in de betaling van altaar en zitbanken (ABB. F. IV).

3) Zoo in *Feriebouck* (RB. Ardoye, oud n^r 88); *Register wettelijcke passerynghen* (Ibid. oud n^r 22); *Rolle van procedure* (Ibid. oud n^r 175).

4) Hij overleed 27-Maart 1630 en werd in de kerk begraven vóór het S. Anna-altaar (Overlijdensregister in GA.).

5) Akt in *Rolle van procedure* (RB., Ardoye, oud n^r 175): die hofstede paalde aan 's pastoors boomgaard en bevatte nagenoeg den grond waar nu de brouwerij en aanpalende land van M. Jos. van den Büsche is.

6) G. F. TANGHE, o. c., bl. 57, coll. nota van pastoor Brouwers (zie verder). « Het cleen clocxken ghegoten ten jaere 1632, ghe-naemt S. Anna, sonder dat daer by bekend gemaect is peter ofte meter ».

7) *Specificatio bonorum... 1628* in RB. Triages de Liasses, n^r 654, coll. *Originele aenteekeningen* door bisschop Quinckerius (Ibid.) en *Extraict uut zeker boucken van tkerck=octroy* (ABB. F. IV).

van een tiendeheffer versprongen (1). Zoo bracht hij alle gevaar van bedrog op zijn minimum en kon de opbrengst doen stijgen.

In dergelijke zaken moest Van Innis waarlijk te huis zijn en als dusdanig bekend staan. Immers, hij werd belast met soortgelijk werk voor het kapittel van S. Donaas, Brugge's hoofdkerk. Inderdaad, 20 December 1623, beslist het kapittel hem een geschenk aan te bieden ter waarde van ongeveer 50 gulden, omdat hij de opbrengst der tienden, behoorende aan het « officium obedientiæ » (2) te Zwevezele merklijk vermeerderd heeft, en, in de vergadering van 20 Februari 1624, wordt het zilveren zoutvat gekeurd dat hem zal geschonken worden: het had een waarde van 45 guldens. Enkele dagen nadien, 13 Maart, leest men in de kapittelvergadering den bedankingsbrief voor van Van Innis (3).

Bij gelegenheid van bovengenoemde werkzaamheden, vermelden we nog dat te dien tijde, een aloude instelling van Ardooie aan 't vervallen was, te weten het gasthuis of beter het *passante lieden gasthuis*, staande op de uiterste palen der parochie, Pittemwaarts op Rijsselende, « op den erwech van Brughe ».

De « hutte » of het eigenlijk gasthuis was pas afgebroken in 1618, maar de kapel stond er nog, doch in heel soberen

1) Een van de drie behoorde den heer van Ardooie, de tweede behoorde voor twee schooven van drie aan de abdis van Montreuil (patrona der kerk) en voor den derden schoof aan den pastoor; de andere behoorde voor elk een derde aan den heer van Ardooie, den disch en Jan Molier (dit in 1628), kapelaan van St. Maarten te Kortrijk.

2) Het « Officium obedientiæ » was, benevens de kerkfabriek, een der drie groote bestuurlijke inrichtingen in het kapittel van S. Donaas. Die drie inrichtingen bestuurden de « mensa capitularis » in verscheidene groepen onderverdeeld. Zoo moest de kanunnik obedientiarus voor het « officium obedientiæ » sommige inkomsten beheeren en sommige uitdeelingen, als de dagelijksche vergoedingen, de « capittellooden », de « denarii quadragesimales », de bijzondere uitdeelingen aan de kapelanen de « gremio chori », het loon der muzikanten enz., uitkeeren of betalen. (A. DE SCHREVEL. *Histoire du Séminaire de Bruges*. T. II. Documents. Brugge, 1883, blz. 10 en 14, in nota).

3) *Acta capituli Si Donatiani* in ABB. Deze nota werd ons welwillend door E. H. Mich. English bezorgd.

staat. Van Innis heeft getracht de goederen ervan, die nu door den disch voor den arme gebruikt worden, tot hunne eerste bestemming te doen terugkeeren, doch te vergeefs. Jaarlijks op S. Jacobsdag (patroon der reizigers), 25 Juli, moest in die kapel de H. Mis opgedragen worden (1).

Ten slotte nog enkele bijzonderheden uit dit tijdperk 30 Juli 1625 zijn er Gipten op Ardooie, want dan werd het kind van een familie gipten gedoopt. Of het nu waarzeggende gipten waren, gelooven we niet, maar wel van dat soort gipten uit den vervaltijd, die enkel bedelen gingen en ook wel bij gelegenheid eens stelen (2).

Het godsdienstig onderricht was de grondsteen van het heel onderwijs in de school. Tot eerste leesboek diende het A. B. C. boekje dat niets anders dan gebeden bevatte (3). Ook Alexander Farnèse in zijn onderrichtingen van 1580 had er nog nadruk opgelegd en de provinciale kerkvergadering van Mechelen van 26 Juni 1607, tit. XX, had het insgelijks opnieuw geboden (4). In sommige plaatsen werden dan bepaalde uren, in andere zelfs een heelen dag gewijd aan het godsdienstig onderwijs: zoo was te Ardooie, minstens reeds in 1624, de Zaterdag daartoe bestemd (5).

In 1634 werd op het gehucht Kruupendeerde, gelegen aan de uiterste palen van Ardooie, Kachtem en Emelgem, een kapel gebouwd, waarin volgende opschrift in 't steen gebeiteld, nu nog bewaard is:

1) *Specificatio bonorum... 1628* in RB. Triage de Liasses, n° 654.

2) «Baptizata est Catharina fa Petri Dacinge (?) et Magdalene Lievens, egiptiacæ gentis...» (Doopregister in GA.). De naam der moeder toont wel aan dat zij geen «Egiptinaer» is van zuiver bloed, en dat dus hier wederom een geval is van «vreemden opname» waarvan EG. I. STRUBBE spreekt in *De Gipten gedurende de tweede helft der 16^e eeuw in het Brugsche Vrije* in *Ann. soc. d'Emulation*, 1915-1922, blz. 271-272.

3) Het Abc boekje dat wij bezitten, meet 95 x 80 mM. Benevens de letters, kleine en hoofdletters, in gothischen druk, bevat het boekje het Onze Vader, de Weesgegroot, het Symbolum des Geloofs, de 10 geboden Gods, gebeden tot het H. Sacrament, gebed vóór en na het eten. Het heeft 8 blz.

4) *Placcaeten van Vlaenderen*. Bd II, blz. 116.

5) E. MATTHIEU. *L'enseignement primaire en Belgique*, o. c., blz. 373.

Als men 1634 heeft gheschreven
 Heeft Sr Capiteyn Nowé
 Algoet met joncvrouw Marie
 Syn huysvrauwe deze capelle
 Ghegeven ter eere Gods ende
 De Maghet Maria (1).

Daarover nu wordt een legende verteld en KAN. G. F. TANGHE schijnt ze insgelijks te gelooven. In 1631, zegt men, was er een rooversbende die iedereen schriken vrees aanjaagde. De hoofdman was zekere Noë, geboren te Ardoeie, die te Kachtem bij zijn oom opgevoed werd en goed onderwijs genoot. Noë, ontevreden over zijn weldoener, stak zich soldaat en werd er kapitein. Zekeren dag viel hij met zijn volk in Kachtem, nam wraak op zijn oom door zijn hofstede in brand te steken, terwijl zijn volk de inwoners uitplunderde. Later kreeg hij leedwezen, deed boete en bouwde die kapel welke hij dagelijks bezocht, kruipende op de knieën van zijn hofstede er naar toe (2): van daar de naam Kruipendeerde (3).

Dat die naam zoo is ontstaan is een eerste onwaarheid: hij bestaat immers al veel vroeger, zekerlijk in 1605 (4). Daarbij heeft ook iemand zoo over den grond gekropen te Ieper en te Vyve St. Baafs b. v., waar de naam ook bekend is (5) ? Wat hij nu te beteekenen heeft, laten wij onbeslist. Is het kruip-aarde, drijfzand, lijk DE BO beweert (6) of komt hij

1) Zoo wordt de tekst ook gegeven door G. F. TANGHE, o. c. blz. 14.

2) K. DE FLOU. *Woordenboek der Toponymie*, Gent, Bd. VIII (1928), kol. 883, Tanghe uitschrijvend, zegt dat het zekere Petrus Reynaert was die zoo op zijn knieën kroop. De goede vriend, anders zoo juist in alles, heeft zich hier vergist, want Tanghe spreekt wel van Noë wonend op een hofstede « nu bewoond door Petrus Reynaert ».

3) G. F. TANGHE. *Parochieboek... van Cachte*. Brugge, blz. 76-77.

4) « Jan Bruneel, eene behuysde hofstede genaempt Cruup in derde, west de straete loopende van Hardoye naer Yseghem IIc X roed. » Zoo staat er f° 89 in *Dit is den heerlicken ervelicken Rentebouck... van Mosscherambacht. Door P. Bersaques gemeten in Hardoye 1605*, verkocht in veiling Flandria te Brugge in December 1910 onder n^r 65, waarvan wij een afschrift namen.

5) K. DE FLOU, o. c., Bd. VIII, kol. 882 en 884.

6) *Taal-questie in Rond den Heerd*, Bd. XIII, blz. 232; zie ook A. A[NGILLIS] *Kruipendeerde in Rumbeekse avondstonden*, blz. 11-15, coll. *De Landbouwer* (Roeselare), 25 October 1853.

voort van een familie van dien naam die daar woonde en zoo haar naam aan den wijk gaf, wat wel meer gebeurt (1).

Wat nu die rooversbende aangaat waarvan G. F. TANGHE spreekt (2), zich steunend op een tekst uit het archief van 't Bisdom, daar is eenvoudig spraak van de vlucht der inwoners, bevreesd als ze waren voor de soldaten in oorlog (3), die ook wel meer echte plunderaarsbenden waren. Eindelijk wat heel die historie van Noë Algoets rooverijen betreft, ze schijnt ons voor het minst onwaarschijnlijk. Toen hij zoogezegd in 1631 met zijn mannen plunderde, was hij reeds op gevorderden ouderdom; hij was al meer dan 25 jaar kapitein (4). Daarbij zijn zoon Gaspar was reeds in 1622 baljuw van de heerlijkheid van 't gemeene te Ardooye (5). Wijst dit alles niet op het feit dat in 1631 Noë Algoet veeleer een ordentelijke bezadigde burger zal geweest zijn?

De kapel stond in den beginne een 20 tal stappen nader Emelgem. Zij werd herbouwd door Vandommele die er het groot kruisbeeld en de 4 gesneden kandelaars in hout uit de oude kapel, alsook den steen met opschrift weder in plaatste. Het geschilderd paneel echter was niet in de oude (6).

Eindelijk moet in die tijden, niettegenstaande zijn godsdienstzin, het volk nog niet heel zijn ruwheid hebben afgelegd: van 1624 tot 1631 vermeldt het Overlijdensregister vijf gevallen van doodslag (7).

1) Zoo in Doopregister (GA.) in doopakt van 15 December 1608 komt een Tousanus Cruypendaerde als peter voor (volgens Overlijdensregister, *Ibid.*, stierf hij 26 December 1628) en 30 Januari 1609 een Martina Cruypendeerde, als meter. K. DE FLOU, o. c. kol. 882 geeft een tekst: « behuusede hofstede daer eertyts Franchoy's Cruypendeerde op ghewoont heeft » (1626).

2) *Parochieboek... van Cachte, Brugge*, blz.-76, coll. blz. 16.

3) Zie b. v. *Quohier van Passaige van soldaeten, 1632-1633* in RB. Triage de Liasses, n° 610.

4) Zoo in *Rentebouck* van 1605, zoeven genoemd, staat er: « Den selven een meersch paelende oost aen Sanderin meersch, zuyd 't landt van Capiteyn Noel Algoet, west den mersch van... »

5) Akt van 3 Februari 1622 in *Feriebouck* in RB. Ardooye, oud n° 88.

6) Nota ons destijds gegeven door pastoor Slosse. In 1910, bij het leggen van den tramweg Ardooye-Izegem, moest de voorgevel worden weggenomen. Hij werd herbouwd en de steen nogmaals erin gesloten. (*De Veldbloem*, 11 Juni 1910).

7) GA. Bijna altijd wordt de naam van den moordenaar in den akt vermeld en wordt de kerkelijke begraafing aan den vermoorde

Van Innis stierf in 1637 tusschen Juli en October (1) mischien wel in Oogst 1637, maand waarin wij de benoeming vinden van den volgenden als desservitor.

GREGORIUS DE TOLLENAERE, 1637.

27 Oogst 1637 wordt hij als desservitor der parochiale kerk van Ardoorie aangesteld (2) ten einde die te bedienen tot de aankomst van den opvolger van Van Innis.

geweigerd. Een uitzondering wordt gemaakt voor iemand die aan zijn moordenaar in het openbaar vergiffenis heeft geschonken: deze wordt kerkelijk begraven bij toelating van den geestelijken en den wereldlijken rechter.

1) In het Overlijdensregister staat hij niet ingeschreven. In het Doopregister is de laatste akt door hem geschreven van 22 Juli 1637. Anderzijds kennen we een akt over een landpacht dien Carel Van Innis heeft « door het overlijden van den heer Phls Carel Van Innis pastoor van Ardoye, up hem ghedevolveert... » 21 October 1637. (*Register van wettelijke passeeringen* in RB. Ardoye, oud n° 97). Carel Van Innis was lakenhandelaar en woonde dan reeds eenigen tijd op Ardoorie met zijn gezin, naar blijkt uit hetzelfde *Register*.

2) *Acta Episcopalia*, in Reg. XVIII, f. 210 in ABB.